

JOLANTA MEDELSKA

WSP w Bydgoszczy

KILKA UWAG KRYTYCZNYCH O HASŁACH ZAIMKOWYCH W SŁOWNIKACH POLSKO-ROSYJSKICH

Aby słownik przekładowy spełnił swój cel, tj. pozwolił użytkownikom przekazać dowolną treść w danym języku lub umożliwił dotarcie do wszystkich współczesnych tekstów tego języka, powinien zawierać bardzo szczegółowe, wnikliwe, nawet drobiazgowo opracowania wyrazów funkcjonalnych. Postulat ten wynika głównie z ogromnej częstotliwości, z jaką poszczególne wyrazy o funkcji gramatycznej pojawiają się w tekstach. Jak wykazują liczne opracowania, na czele listy najczęstszych wyrazów w każdym języku znajdują się zawsze przyimki, spójniki, czasowniki posłukowe, zaimki (zwłaszcza osobowe i dzierżawcze). Niewielka liczebność każdej z tych klas nie powinna usypiać czujności autorów słowników przekładowych, bowiem wysokiej frekwencji towarzyszy zazwyczaj ogromna różnorodność użycia w różnych kontekstach i konsytuacjach. Spróbujmy, na przykładzie haseł zaimkowych, przyjrzeć się czy i jakie odbicie znajduje ta różnorodność w słownikach polsko-rosyjskich ostatniego 20-lecia.

Już bardzo pobieżny, wrywkowy przegląd haseł zaimkowych wskazuje na konieczność wnieścia licznych poprawek i uzupełnień. Zdarza się, że pewnych użyci słowniki w ogóle nie odnotowują, chociaż istnieje duże prawdopodobieństwo napotkania ich w tekście. Sięgnijmy po pierwszy przykład. Stosunkowo często w polskiej prasie codziennej, a także w radio i telewizji nadawane są komunikaty MO o zaginioności osób lub poszukiwaniu groźnego przestępcy. Zazwyczaj zawierają one stereotypowy apel typu :

/1/ Ktokolwiek zna miejsce pobytu Andrzeja Marchlewskiego, proszony jest o powiadomienie Komendy Stołecznej MO w Warszawie, telefon

45-65-63 lub najbliższej jednostki Milicji Obywatelskiej ("Gazeta Pomorska" 9 IX 80). Tymczasem żaden ze słowników przekładowych nie notuje takiego użycia. Rosyjskie кто-нибудь, кто-либо, podane w nich jako odpowiedniki polskiego ktokolwiek nie tylko nie umożliwiają, ale wręcz utrudniają dokonanie prawidłowego przekładu, zwłaszcza użytkownikowi słabiej znającemu język rosyjski. Możliwe, że tego typu zdanie powinno się tłumaczyć kategorycznym Kto znaet ..., dolžen ...

Wypada zauważyć, że także użycie występuje w języku polskim także w innych sytuacjach:

/2/ Ktokolwiek zajmuje się losami polskimi podczas wojny, sięgać musi po książkę Władysława Andersa [...]. ("Solidarność" 7/80). Oczywiście i w tym wypadku słowniki są nieprzydatne. W tekście rosyjskim bowiem niezbędny jest tu tryb warunkowy Если кто-нибудь (либо) [...] lub zastąpienie polskiego ktokolwiek odpowiednikiem Тот, кто [...] i dokonanie pewnych przekształceń składniowych.

Przyjrzyjmy się teraz takiemu tekstowi:

/3/ Urodziły się trzy śliczne szczeniaki, ale, wyobraź sobie, każdy inny (zastyszane).

Jest to użycie niewątpliwie rzadsze od analizowanego wyżej, ale warto chyba odnotowania ze względu na niemożność otrzymania poprawnego tekstu wyjściowego w oparciu o tłumaczenie składników. Słowniki milczą jednak i w haśle każdy i w haśle inny. Także próba dotarcia do poprawnego tekstu rosyjskiego poprzez synonimy (np. odmienny, różny) nie daje żadnego rezultatu.

Kolejna uwaga dotyczy niewiarogodności podawanych przez słowniki rosyjskich odpowiedników polskich zaimków. Jako ilustracja posłużę tu zaimkiem ktos w sensie "osoba mająca znaczenie".

/2/ I otrzymuje ją w pierwszej kolejności, bo on jest ktos. ("Prawo i Życie" 5 IV 81); lub popularne "być kimś".

Odnotowują to użycie tylko dwa słowniki. Bog IL¹ podaje w haśle ktos: (ktokolwiek; osoba mająca znaczenie) кто-нибудь .

Informacja budzi nieufność, którą pogłębia brak ilustracji przykładem. Proponuje się przecież przekład polskiego Chcę być kimś poprzez rosyjskie Хочу быть кем-нибудь. Rezultat jest opłakany - osiągamy efekt przeciwny do zamierzonego ...

Sygnalizowane wyżej użycie zaimka ktos odnotowuje także HS.

Stać się kimś ma tu jednak odpowiednik niezaimkowy выйти в люди,

ale słownik podaje też odpowiedniość stat'kem-nibud' (znaczącym). Słownik znaczącym, podany w nawiasie, sugeruje nieobligatoryjność jego użycia. Ta część opracowania hasła budzi więc także wątpliwość, jak ukazane wyżej. Usprawiedliwia je niejako fakt, że w SK w hasle byłe znajdujemy taką odpowiedniość: nie było kto - ne kto-nibud', ne pervyj vstrecznyj. Wydaje się mało prawdopodobne, aby słowo kto-nibud' mogło odpowiadać jednocześnie tak kontrastowym znaczeniom jak ktoś ważny i był kto. Wypada odnotować, że w pozostałych słownikach nie ma nawet wzmianki o tym, częstym przecież, użyciu zaimka ktoś.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że tłumacz napotka w polskim tekście konstrukcję nic takiego, użytą tak:

/5/ - Co kupiłaś? - Nic takiego.

Sięgnięcie do hasła nic okaże się bezowocne. Słowniki zgodnie nie notują w tym hasle interesującego nas przypadku. Można jednak dotrzeć do odpowiednika rosyjskiego poprzez hasło taki (choć do pary przekładowej coś ciekawego czo-to interesnoe trafiamy poprzez hasło coś). SK odnotowuje odpowiedniość nic takiego - niczego osobennogo. Podaje ją także HS w wydaniu z 79 r. (w poprzednim tej informacji brak). Należy autorom wyrazić uznanie za dostrzeżenie odpowiedności, wytknąć jednak wypada brak ilustracji mogący doprowadzić do nieporozumienia. Nie zapominajmy bowiem o istnieniu innego użycia:

/6/ - Myślałaś, że miałem wypadek albo samochód się zepsuł? Nie, nic takiego się nie stało ... (zastyszane).

W tym wypadku nie można przecież użyć odpowiednika niczego osobennego.

Istnieje możliwość przekładu polskiego zaimka tak rosyjskim takoj. Jest to możliwe w takim, np., zdaniu:

/7/ Nie ma nawet na zlikwidowanie tak dotkliwych braków w gospodarce jak niedorozwój energetyki. ("Solidarność" 6/81).

Warto wiedzieć, że jedynie Rozw. odnotowuje ten fakt ilustracją tak duży - takoj bół'szoj. Pozostałe słowniki zgodnie podają jedyną odpowiedniość tak stol', nie pozostawiając tłumaczowi wyboru.

Kolejna sprawa. Wszyscy autorzy słowników odnotowują jedyny rosyjski odpowiednik zaimka niektórzy - nekotorye. Pozbawiają tym samym tłumacza wyboru lub wręcz pozostawiają część informacji poza zasięgiem użytkownika, bowiem obok notowanej pary przekładowej, niewątpliwie najczęstszej, istnieje inna: niektórzy - koe-kto. Brak ten na-

leży wytknąć słownikiem tym bardziej, że zamieszcza tę informację Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym².

I ostatnia rzecz, którą chciałabym zasignalizować: hasło zamkowe skądinąd.

/8/ Sidorowicz, na przykład, szef "Solidarności", przyszedł na studia w sześćdziesiątym dziewiątym roku, czyli po wszystkim.

My - marcowi - Zakrzewski nadal - przyszliśmy skądinąd. ("Polityka" 25 IV 81).

Bog. podaje odpowiedniość skądinąd - iz drugogo mesta, także Rozw. skądinąd - iz kakogo-to drugogo mesta. Pozostali autorzy proponują przekład s drugogo mesta, s drugoj storony. Rzetelny tłumacz, który sięgnie do kilku słowników, jest zdezorientowany. Którego przyimka użyć: s, iz czy też może nie ma to wpływu na poprawność tekstu?

PRZYPISY

- ¹ Słowniki, a także ich skróty, których używam w tekście, wymieniam na końcu artykułu.
- ² A. Bogusławski, St. Karolak, Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym, Warszawa 1973, s. 274

Skróty słowników

- Bog. - A. Bogusławski, Mały słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, wyd. VI, Warszawa 1968.
- Bog. II. - A. Bogusławski, Ilustrowany słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, Warszawa 1978.
- HS - D. Hessén, R. Stypuła, Wielki słownik polsko-rosyjski, Warszawa - Moskwa 1979.
- Rozw. - Nastol'nyj polsko-russkij slovar', pod red. M.F. Rozvadovskoj, Warszawa 1974.
- SK - R. Stypuła, G. Kowaleva, Polsko-russkij slovar', izd. vtoroe stereotipnoe, Moskva - Warszawa 1976.

НЕСКОЛЬКО КРИТИЧЕСКИХ ЗАМЕЧАНИЙ ПО ПОВОДУ МЕСТОИМЕННЫХ
СТАТЕЙ В ПОЛЬСКО-РУССКИХ СЛОВАРЯХ

Резюме

Статья сигнализирует необходимость более тщательной разработки местоименных статей в польско-русских словарях.

Поскольку местоимения отличаются высокой частотностью и разнообразностью употребления в различных контекстах, они являются существенным элементом любого текста, однако этот факт не нашёл должного отражения в польско-русских словарях последнего десятилетия. Уже поверхностный просмотр местоименных статей показывает необходимость многочисленных исправлений и дополнений.

EINIGE KRITISCHE BEMERKUNGEN ZUR FÜR VÖRTLICHEN
STICHWÖRTER IN DER POLNISCH-RUSSISCHEN WÖRTERBÜCHER

Zusammenfassung

Es geht in dem Aufsatz um mehr tiefgründige als bisher Bearbeitung der fürwörtlichen Stichwörter in der polnisch-russischen Wörterbücher.

Die Fürwörter, als wichtiger und häufig benutzter Bestandteil des Sprech und Schreibtextes, eine ausserordentlich grosse Rolle spielen. Diese Tatsache hat in den letzten zwanzig Jahren in den polnisch-russischen Wörterbücher keinen zustehenden Reflex gefunden. Nach einem wenn auch oberflächlichen Überblick der fürwörtlichen Stichwörter ist die Notwendigkeit des Eintragens von mehrerer Verbesserungen und Ergänzungen klar sichtbar.